

RUSKO, SLOVANÉ A ŽHAVÉ BODY DĚJIN

1968 год. Пражская весна. Историческая ретроспектива. Сборник статей. Учреждение Российской Академии Наук, Институт славяноведения, Научный центр истории сталинизма в Восточной Европе, Москва 2010.

Славянский мир в глазах России. Динамика восприятия и отражения в художественном творчестве, документальной и научной литературе. Отв. ред. Л. Н. Будагова. Серия „Slavica et Rossica“, Moskva 2011.

Славянский мир в третьем тысячелетии. Образ России в славянских странах. Правительство Москвы, Департамент Межрегионального сотрудничества, национальной политики и связей с религиозными организациями г. Москвы, Московский Дом национальностей, Федеральное государственное бюджетное учреждение науки, Институт славяноведения Российской академии наук, Славянский фонд РФ, Государственная академия славянской культуры, Москва 2012.

To, že problém Ruska a ostatních slovanských zemí, Rusů a dalších Slovanů, mezislovanské vztahy a strategie Ruska vzhledem k slovanskému prostoru, jsou stále aktuálními tématy ruského myšlení dokládá i tento výrok ruské bohemistky a slavistky L. N. Budagovové: «Сама современность, сама ситуация глубинных общественно-исторических перемен и накопленных наукой знаний и возможностей вызывает потребность по-новому, с высоты сегодняшнего дня осмыслить (переосмыслить) ту роль, которую играла Россия в развитии, изучении и популяризации других славянских культур, не идеализируя, но и не преуменьшая ее. В настоящее же время эта роль с одной стороны недооценивается зарубежной общественностью, с другой – редуцируется по разным причинам в самой же России, теряющей и самосознание крупнейшей славянской

державы, и давних союзников среди славян. Аргументированно противостоят этим тенденциям – одна из задач отечественной славистики.»¹

Pro nás to souhlasí s bezprostředním vztahem k Rusku a Rusům: především není pravda, že se změnil k horšímu až po roce 1968. Antiruskost je bohužel stará česká tradice – stejně jako rusofilství. Češi se tradičně pohybovali v kruhu od idealizace carského Ruska k jeho kritice až negaci, totéž ve vztahu k SSSR. Nyní se snažíme o tzv. vyváženou polohu: může být ale něco takového vůbec vyvážené? Začneme oním nebezpečným rokem 1968. Má více významů: především zrcadlí nejvýznamnější krizi tehdejšího režimu, současně tím, co přišlo potom (1989), je do jisté míry nově interpretován. Nyní už jasněji víme, o co šlo nebo mohlo jít. Vymezuje tím přesněji realitu i naše tehdejší iluze. Stojíme nyní před nutností – nebo jsme již v ní – nového velkého přehodnocování ve smyslu konkrétně historického pohledu dozadu na tzv. současné dějiny, tedy na období posledních zhruba 60 let. Řekl bych, že recenzovaný ruský sborník Пращская весна svou kvalitou a objektivitou i svou výhodou pohledu zevně a z mnoha stran předčil český svazek o invazi (Invaze 1968: Ruský pohled. Ed.: Josef Pazderka. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2011), i když i on je jistě potřebný a svým způsobem nezastupitelný i svým jasně pointovaným ideologickým zacílením. Nové tendence v českém přemýšlení o posledních desetiletích našeho vývoje ostatně zaznamenává i naše politologická literatura.²

Rok 1968 je tu především chápán jako zlom evropského socialismu, jako dilema reformování socialismu nebo návratu ke kapitalismu. Svě stati sem napsali mimo jiné J. V. Bogdanov, Čestmír Císař, O. V. Pavlenko (Pražské jaro a velvyslanectví SSSR v Praze), S. A. Kornějev (vynikající, pro Čechy zcela nezbytný text Slovenský faktor v geopolitických úvahách Kremlu). Tzv. Pražské jaro je tu chápáno také jako lakmusový papírek, reflexní plocha a spouštěcí mechanismus a sledováno z různých aspektů: Svět a ČSSR 1968, ČSSR a SRN, Jugoslávie, Rumunsko, Maďarsko, Jugoslávie a Albánie, pražské jaro a společenská atmosféra v SSSR a evropských zemích, lokální dopady událostí v ČSSR v SSSR, maďarské zvláštní služby, Polsko a pražské jaro, rakouská reakce, řečtí komunisté a pražské jaro, polemika o chorvatském jaru, jsou tu i vzpomínky diplomatů, novinářů, vojáků. Interpretace Pražského jara se tu ovšem liší, ale hlavní je, že se chápe jako složitě strukturovaný jev, jako jev ambivalentní, tedy nejednoznačný, jehož

¹ Славянский мир в глазах России. Динамика восприятия и отражения в художественном творчестве, документальной и научной литературе. Отв. ред. Л. Н. Будагова. Серия „Slavica et Rossica“, Moskva 2011, s. 5).

² Michal Pulman: Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu. Scriptorium, Praha 2011. To je kniha, o které se před časem hodně diskutovalo, ale vše jaksi odplynulo, aniž by to zanechalo výraznější stopy, aspoň myslím. Přitom je to kniha cenná i jako generační výpověď. Tomu se ani dnešní Rusové nebrání, aniž by však zcela negovali tradiční pohledy.

Recenze

verifikátorem může být rok 1989, kdy se cíle všech podstatných společenských skupin mohly odhalit až na dno. Někteří poukazují na Pražské jaro a evoluci socialismu, na úlohu československé opozice po porážce Pražského jara; G. P. Melnikov spekuluje o smyslu události a úloze A. Dubčeka. Tu bychom mohli dále odkázat na publicistiku a beletrii nedávno zesnulého slovenského spisovatele Ladislava Ťažkého (1924–2011) *Lovci lidských tváří* (Matica slovenská, Martin 2010) a na jeho povídku *Záhadná náhodná nehoda*, kde vyjadřuje hypotézu o Dubčekově zavraždění, aniž by jasněji řekl, kdo stál v pozadí.

Sborník *Славянский мир в глазах России* se vyznačuje jiným zacílením: je tu zřejmá klíčovost rusko–polské osy, jak ji již kdysi uviděl český rusista a slavista Jiří Horák působící ve 20. letech na Masarykově univerzitě – zrcadlí se v mytologii recepce Polska v Rusku. Podobně jsou tu viděni Poláci a jejich vztah ke všem východním Slovanům, polská otázka jako problém slovanský a evropský, vztahy ruských kulturních činitelů k Bulharům, obecněji Bulharsko ruskými očima, a to také na pozadí rusko-turecké války, najdeme tu články mapující rusko-bulharské vztahy od oslav vítězství k pacifismu i bulharské výhrady k Rusku, najdeme tu studii o profesorovi Jurjevské (Derpt, Tartu) univerzity J. Petuchovovi a Slovanech, o srbském rolnictvu ruskými očima, o české vesnici mezi dvěma válkami, zajímavá je studie *Прощание славянки* (název: původně ruský vojenský pochod vzniknuvší v Tambově pod dojmem první balkánské války 1912-13), sledujeme osudy ruské herečky v emigraci, recepci slovanských uměleckých hodnot v Rusku a SSSR, osobnosti Jana Kollára a E. Štúra, trochu již obehnanou etudu na téma Chelčický a Tolstoj – je to však dosud velmi důležité! – je tu práce o české poezii a také archivní bádání z dokumentů ÚV KSSS o přijetí české dramatiky v SSSR (zejména her P. Kohouta), pozoruhodná je studie o známém ruském časopise *Менат* i *Мир*. Slabinou je vidění prizmatem českého politického a ideologického mainstreamu.

Třetí sborník je pokusem uvidět Rusko slovanskými očima, tedy problematika právě opačná. V první části najdeme studie o Rusku v slovanských zemích. Je tu práce L. N. Budagovové k jubileu slavného bohemy Sergeje Nikolského, jemuž NR věnovala přetištěný úryvek z jeho knihy, a cti se dostalo i autoru těchto řádek v jubilejním článku téže autorky.

Redakční rada charakterizuje smysl tohoto svazku takto: «Россия – неотъемлемая часть славянского мира, но в то же время, в силу своего этнического и конфессионального многообразия, географической протяженности, статуса великой державы на международной арене, она занимает особое место среди славян. В Российской Федерации 2012 год объявлен годом истории, и это дало повод посвятить очередной том ежегодника...»³ První oddíl *Образ Рос-*

³ Славянский мир в третьем тысячелетии. Образ России в славянских странах. Правительство Москвы, Департамент Межрегионального сотрудничества, национальной политики и связей с религиозными организациями г. Москвы, Московский Дом

сии в славянских странах obsahuje mj. studie o vztahu Ruska k balkánským Slovanům, ale také k Polákům, jinak řečeno Rusko viděné západními a jižními Slovaný i ve spojitosti s polským povstáním a rusko-tureckými válkami, vynikající a nás se týkající je studie o návštěvě Edvarda Beneše v Moskvě roku 1943 spojené s uzavřením známé spojenecké smlouvy. Druhý oddíl *Славянские народы в эпоху образования современных наций* studuje epochu národního obrození Slovanů ve vztahu k ruskému fenoménu (Chorvatsko, Slavonie, Polsko, katolicismus u jižních Slovanů a ruské slavjanofilství, předškolní výchova dětí v Zakarpatsku / Podkarpatské Rusi). V třetím oddíle *Из истории славяноведения* se mimo jiné zabývá zmíněnými jubilei, ale také pokusem učinit z Prahy centrum slavistické bibliografie, a vztahy I. I. Srezněvského s V. Hankou (většinou známé věci). Čtvrtá část s názvem *Славянские народы во второй половине XX века* zkoumá zejména činnost disidentů (SSSR a Jugoslávie, krize roku 1968 a situace na sovětsko-rumunských hranicích po 21. srpnu 1968, pokusy o „vylepšení“ socialismu v Polsku v letech 1982–1987). Pro nás nejzajímavější je stať o polemice Milana Kundery a Václava Havla z let 1968–69 o českém údělu. Jsou tu i jiné podnětné studie, např. o popsání politické elitě a ruském faktoru v utváření opozice v Polsku, nebo o disidentech v Bulharsku. Pátá kapitola *Взаимовлияния и параллели в славянских литературах* se zabývá např. postavou Rusa v slovenské próze (L. F. Širokova), ale také polskou a černoorskou literaturou. Šestý oddíl věnovaný jazykovědě se týká spíše jazyka středověkých textů a duchovní literatury, event. mytologického lexika. Sedmá kapitola *Традиционная духовная культура славян* pojednává o folklóru, ikonomalbě, staroobřadcích v Dobruďzi, tanci u slovanských muslimů v Albánii, osmá kapitola *Славянские культуры диалектика глобального и национального* zase o G. Skovorodovi, národní identitě v globalizaci a o vývoji jazyka mezi národním a globálním. Na konci následují dvě recenze (na knihu Miroslava Jovanoviče Srbové o Rusku a Rusech. Od Alžběty Petrovny do Vladimira Putina, Bělehrad 2011, a kniha běloruského badatele A. M. Zahidulina o řížském míru – 1921 – a tzv. západním Bělorusku, tedy územích bývalé Ruské říše připojených podle této dohody k novému Polsku – Grodno 2010).

Slabinou tu někdy bývá nedostatečné zření nebo snad i neznalost vnitřních dějinných procesů v jednotlivých slovanských zemích: ty se týkají např. i stati o polemice Kundery a Havla, k níž se připojila řada dalších intelektuálů a kde některé názory reflektovaly také dějinnou zkušenost mocenských skupin s kořeny ještě v monarchii a meziválečném Československu, tedy tehdejší politické a hlavně ekonomické elity dočasně potlačené po roce 1945, resp. 1948. To se plně projevilo až po roce 1989; podobně je tu málo viditelné zření k polské pozici i k dějinám polského státu a jeho teritoriálním proměnám od raného středověku do současnosti;

национальностей, Федеральное государственное бюджетное учреждение науки, Институт славяноведения Российской академии наук, Славянский фонд РФ, Государственная академия славянской культуры, Москва 2012, s. 3.

Recenze

podobně tu nejsou dostatečně zchyceny změny ve vnímání Ruska na Balkáně, např. mezi mladými Srby, čehož si všimli v rámci své rusologie nebo kremlologie japonští badatelé.⁴

Sborník je obtěžkaný otázkami, problémy, odborně fundovaný a především důkladně a seriózně osvětlující celý slovanský svět jako heterogenní, ale přece jen související kontinent. I to samo o sobě – nehledě na parciální výstupy – by stačilo k tomu, abychom si tento sborník pečlivě prostudovali.

Ivo Pospíšil

О ЯЗЫКОВОМ ВКУСЕ И ЯЗЫКОВОМ СЛУХЕ

Кронгауз М.: *Русский язык на грани нервного срыва*. 2-е изд., Москва.: Знак, 2009. – 232 стр. ISBN 5-9551-0176-4.

*Легкое дело – тяжело писать и говорить, но легко писать и говорить –
тяжелое дело.*
В. Ключевский

В одной из своих публичных лекций М. Кронгауз, отвечая на поставленный перед аудиторией вопрос «В чем же функция лингвиста?», подчеркнул: «В том, чтобы находить обобщения, связи и тенденции». В последние годы актуализировался вопрос о судьбе русского языка в глобализующемся мире. Прогнозы иногда пугают своей категоричностью в утверждениях об упрощении языка, об утрате его национальной неповторимости и абсолютном подчинении изменениям, обусловленным влиянием новых технологий. Профессиональный ответ на подобные вопросы, утверждения и предположения содержится в книге М. Кронгауза «Русский язык на грани нервного срыва» (в 2007 г. вышло первое издание, затем последовали переиздания, в 2012 г. книга издана под названием «Русский язык на грани нервного срыва 3D»), это под-

⁴ Siberia and the Russian Far East in the 21st Century: Partners in the Community of Asia. 1. Crossroads in Northeast Asia. Ed. by Iwashita Akihiro. Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo 2005. 2. Chekhov and Sachalin. Ed. By Mochizuki Tetsuo. Beyond the Empire. Images of Russia in the Eurasian Cultural Context. Ed. By Mochizuki Tetsuo. Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo 2008. Viz naši rec.: Rusko jako objekt (zejména) japonské rusistiky In: Novaja rusistika 2009, No. 2, s. 110–116.